

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, ТРУДОВОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

УДК 347.95(477)

Л. В. Мелех,
О. В. Візняк

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗМІНИ СПОСОБУ ТА ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню правових аспектів зміни способу та порядку виконання рішень господарського суду. Запропоновано розмежування способу та порядку виконання рішення господарського суду як родове та видове поняття. Досліджено підстави зміни способу й порядку виконання рішення господарського суду. Проаналізовано основні напрями використання зарубіжного досвіду встановлення та зміни способу й порядку виконання рішення господарського суду.

Ключові слова: *господарський суд, господарський процес, зміна способу та порядку виконання рішень господарського суду, виконавче провадження, виконання рішення.*

Постановка проблеми. Завершальною стадією господарського процесу є виконання судових рішень. Так, як саме на цій стадії реально здійснюється захист та відновлення порушених і оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин, то без неї всі попередні стадії втрачають своє практичне значення. Тому держава має забезпечити повноцінне виконання рішення суду, а для цього необхідне створення певних умов організаційного, управлінського, процесуального та інформаційного характеру. Найважливішою передумовою повноцінного й належного виконання рішень судів, є спосіб та порядок виконання, що визначаються у відповідному рішенні суду. За відсутності ясності в способі та порядку виконання будь-яке, навіть найбільш справедливе рішення не може бути реалізованим на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правових аспектів зміни способу та виконання рішень господарського суду здійснювали такі науковці, як В.І. Євінгов, О.В. Ісаєнкова, Є.В. Мальцева, Р.В. Миронюк, їхні праці присвячено дослідженню зарубіжного досвіду виконання судових рішень; В. С. Петров, ним було досліджено проблеми визначення сутності та особливостей процедури встановлення та зміни способу виконання рішення господарського суду з урахуванням необхідності удосконалення господарсько-процесуального законодавства та підвищення ефективності судового захисту учасників господарських відносин; І. Е. Берестова, досліджувала процесуальну природу зміни чи встановлення способу й порядку виконання рішення; Таліна Кравцова особливу увагу в працях приділяє вивченню й характеристиці умов та порядку виконання рішень господарських судів.

Окремі дослідження способів та порядку виконання рішень судових органів здійснювалися в межах господарського процесу, зокрема, такими

вченими, як С.Я. Фурса, М. В. Омельченко, Н.В. Кожевнікова Г. Л. Вербловський, Б. М. Гук, В.В. Захаров, В.А. Гучинський, О.В. Ісаєнкова, А.А. Маскуров, Н.Д. Налобін, О.Б. Верба, В. Просянко, Є.В. Дячук, С.В. Щербак.

Формування цілей. Метою статті є дослідження особливостей процедури встановлення та зміни способу виконання рішення господарського суду. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити поняття способу та порядку виконання рішення господарського суду та з'ясувати правову природу цього інституту; проаналізувати підстави зміни способу й порядку виконання рішення господарського суду; виявити особливості встановлення та зміни способу й порядку виконання рішення суду в зарубіжних країнах у діяльності судових органів господарської юрисдикції.

Виклад основного матеріалу. До виключної компетенції суду на стадії виконання рішення належить вирішення питань, пов'язаних з настанням обставин, які перешкоджають, ускладнюють або унеможливають виконання рішення, зокрема, про відстрочку, розстрочку виконання рішення, зміну чи встановлення способу й порядку виконання рішення. Суд уповноважений у кожній ситуації на власний розсуд оцінювати підстави для зміни перебігу виконання рішення [1].

Поняття способу та порядку виконання рішення суду легально застосовується в законодавстві України при характеристиці динамічної реалізації рішень судових органів у процесі їх виконання. Зокрема, відповідно до ст. 33 Закону України «Про виконавче провадження» за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, державний виконавець за власною ініціативою чи за заявою сторін, а також самі сторони мають право звернутися до суду, який видав виконавчий документ, із заявою про відстрочку або розстрочку виконання, а також про встановлення або зміну способу й порядку виконання [2]. Господарський процесуальний кодекс України (надалі – ГПК України) містить майже ідентичну норму (ст. 121), поширюючи, однак, право на подання відповідної заяви не лише на сторін виконавчого провадження й державного виконавця, а й на прокурора, а також надає право господарському суду самостійно прийняти рішення про відстрочку/розстрочку, установаження або зміну порядку й способу виконання [3, ст.18].

Відповідно до пункту 7.1.3. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України» № 9, під зміною способу й порядку виконання рішення слід розуміти прийняття господарським судом нових заходів для реалізації рішення в разі неможливості його виконання в порядку й способом, раніше встановленими [4].

Варто пам'ятати, що змінюючи спосіб і порядок виконання судового рішення, суд не може змінювати рішення по суті. Під зміною способу й порядку виконання слід розуміти прийняття господарським судом нових заходів для реалізації рішення в разі неможливості його виконання в порядку

й способом, установленими раніше. Це можливо зробити шляхом видозмінення зазначеної в рішенні форми (грошової чи майнової) виконання, тобто за відсутності в боржника присудженого позивачеві майна в натурі або грошових коштів, достатніх для покриття заборгованості. Наприклад, звернення стягнення на кошти за відсутності в боржника майна здійснюється у випадку, коли стягувачеві присуджене майно, визначене родовими ознаками. За відсутності індивідуально визначеного майна, присудженого позивачеві (за результатами розгляду віндикаційного позову) зміна способу виконання рішення шляхом звернення на кошти неможлива, оскільки в такому разі захист порушеного права власника майна повинен здійснюватися шляхом подання позову про стягнення збитків у вигляді вартості майна та доходів, які власник міг би одержати за весь час володіння таким майном [5].

Петров В.С. у своєму науковому дослідженні здійснює розмежування способу та порядку виконання рішення суду. І дає такі визначення цим категоріям.

Спосіб виконання рішення суду - захід примусового виконання рішення суду, що може бути встановлений і змінений лише судом, виходячи з вимог, заявлених під час судового розгляду, та обставин справи, що спрямовується на повне та правильне виконання судового рішення з метою відновлення та захисту порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу стягувача.

Порядок виконання рішення суду - процедура виконання встановленого судом способу захисту порушеного або оспорюваного права (законного інтересу), що передбачає строки, черговість, місце, послідовність та інші складові дій щодо виконання рішення суду, а також указує на права та обов'язки учасників виконавчого провадження й зумовлює наслідки їх здійснення [3, ст. 42-43].

Також вищезгаданий науковець співвідносить спосіб та порядок виконання рішення господарського суду як родове та видове поняття, коли під способом виконання рішення господарського суду розуміється захід примусового виконання рішення суду, що може бути встановлено й змінено лише судом, виходячи з вимог, заявлених під час судового розгляду, та обставин справи, що спрямовано на повне та правильне виконання судового рішення для відновлення та захисту порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу стягувача; а під порядком виконання - процедура виконання встановленого судом способу захисту порушеного або оспорюваного права (законного інтересу), що передбачає строки, черговість, місце, послідовність та інші складові дій боржника та/або третіх осіб щодо виконання рішення суду, а також форму закріплення пов'язаних з такою процедурою прав та обов'язків учасників виконавчого провадження й наслідків їх здійснення [3, ст. 9].

Положення ГПК України щодо процесуальних особливостей розгляду справ про встановлення та зміну способу й порядку виконання рішення зазначено в ст. 121 ГПК України: 1) необхідна наявність обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим; 2) розгляд

здійснюється за заявою сторони, державного виконавця, прокурора чи його заступника або за власною ініціативою господарського суду, який видав виконавчий документ; 3) розгляд здійснюється в десятиденний строк у судовому засіданні з викликом сторін, прокурора чи його заступника; 4) зміна способу та порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання рішення, ухвали може відбутися у виняткових випадках, залежно від обставин справи [6].

Спосіб та порядок виконання рішення суду зумовлюються, найперше, критеріями відмежування способу від порядку виконання рішення суду, а, тоді, співвідношенням способу виконання відповідного рішення з іншими примусовими засобами, що можуть уживатися державними органами в процесі забезпечення примусової сили судових рішень [3, ст. 97].

На думку науковців, критерії зміни способу виконання є доволі нечіткими в законодавстві. Варто навести декілька прикладів.

Наприклад, у пункті 7.1.3 постанові № 9 ВГС України визначив: «звернення стягнення на кошти за відсутності в боржника майна здійснюється у випадку, коли стягувачеві присуджено майно, визначене родовими ознаками. За відсутності індивідуально визначеного майна, присудженого позивачеві (за результатами розгляду віндикаційного позову), зміна способу виконання рішення шляхом звернення на кошти неможлива, оскільки в такому разі захист порушеного права власника майна повинен здійснюватися шляхом подання позову про стягнення збитків у вигляді вартості майна та доходів, які власник міг би одержати за весь час володіння таким майном» [4]. Така позиція ґрунтується на зобов'язанні позивача подавати окремий позов щодо стягнення вартості майна як елемента збитків виключно для спорів з приводу речей, визначених родовими ознаками.

Господарські суди мають установлювати спосіб та порядок виконання рішення суду винятково в межах вимог позивача. З цього положення є лише один виняток, а саме, ВГС України роз'яснив: «якщо, вирішуючи господарський спір, суд установить, що зміст договору, пов'язаного з предметом спору, суперечить законодавству, чинному на момент укладення договору, він, керуючись пунктом 1 частини першої статті 83 ГПК України, має право за власною ініціативою визнати цей договір недійсним повністю або в певній частині із застосуванням за необхідності й наслідків визнання недійсним нікчемного правочину. Реалізація господарським судом цього права здійснюється незалежно від наявності відповідного клопотання сторони (на відміну від припису пункту 2 частини першої тієї ж статті ГПК України)» [7]. Отже, лише у цьому випадку зберігається право суду вийти за межі заявлених вимог і встановити певний спосіб захисту. Але це не може стосуватися встановлення способу виконання, адже у справах про визнання недійсним правочину спосіб виконання може встановлюватися лише в разі застосування положень про реституцію, що є окремим способом захисту та потребує окремої вимоги позивача. Отже, господарський суд пов'язаний визначенням у позовній заяві способом захисту порушеного права, на реалізацію якого й визначається спосіб виконання [3, ст. 99].

Можна навести приклад тлумачення законодавчих підстав зміни способу виконання рішення, зокрема, це справи про зміну зобов'язання боржника повернути заявникові (стягувачеві) майно та стягнення вартості цього майна. Так у справі № 916/1805/14 заявник посилася на те, що виконання рішення суду від 08.04.2015 є неможливим, з огляду на відсутність присудженого майна, про що свідчить відповідне повідомлення про наявність кримінального провадження по факту зникнення цього майна. З огляду на невизначеність вартості майна в рішенні суду від 08.04.2015, при обрахуванні суми, судом ураховано розрахунок вартості майна, зроблений заявником (стягувачем) з урахуванням довідки ДП «Державний Інформаційно-аналітичний центр моніторингу зовнішніх ринків». Вищепроцитована правова позиція щодо задоволення заяви про зміну способу виконання рішення шляхом зміни зобов'язання боржника повернути заявникові (стягувачеві) майно на стягнення вартості цього майна міститься в ухвалах господарського суду Одеської області № 916/1805/14 від 05.10.2015 [8]; № 927/790/14 від 12.10.2015 [9]. У цих справах ідеться про те, що в разі підтвердження вартості майна можливе стягнення вартості майна замість присудження майна.

Очевидно, що критеріями потенційної змінюваності судового рішення щодо способів виконання мають бути такі чинники: зміна способу виконання рішення спрямоване на встановлення нового механізму реалізації рішення суду, що здатний створити кращі правові умови для задоволення тієї вимоги, яка міститься в резолютивній частині рішення суду, не потрібно нового дослідження обставин справи, залучення нових осіб чи повернення до інших стадій розгляду справи по суті спору, крім установлення обставин неможливості чи утруднення виконання рішення суду та оцінки правомірності нового способу виконання, новий спосіб чи порядок виконання рішення суду відповідає способу захисту, визначеному судом у рішенні, новий спосіб чи порядок виконання рішення суду відповідає критеріям адекватності, справедливості, пропорційності, виконаності та добросовісності сторін, розрахований на швидке й ефективне виконання рішення суду, є найменш обтяжливим з-поміж інших способів виконання рішення суду, завдаючи найменших збитків (обтяжень) боржнику в процесі виконання судового рішення [3, ст.110].

Проте в будь-якому разі, вирішуючи питання про зміну способу й порядку виконання рішення, господарський суд повинен ураховувати матеріальні інтереси сторін, їх фінансовий стан, ступінь вини відповідача у виникненні спору, наявність інфляційних процесів в економіці держави та інші обставини, зокрема, наявну загрозу банкрутства, відсутність коштів на банківських рахунках і майна, на яке можна було б звернути стягнення, стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо [5].

Доцільним до впровадження в господарські процесуальні норми є зарубіжний досвід урегулювання відносин щодо встановлення та зміни способу виконання рішення господарського суду, зокрема, досвід Австралії щодо розширення на третіх осіб, які мають зобов'язання перед боржником чи зберігають його майно, права ініціювати вирішення питання про

відстрочку чи розстрочку виконання рішення господарського суду, змінити спосіб чи порядок виконання такого рішення, якщо це зачіпає інтереси заявника чи впливає з відносин між цією особою та боржником; досвід Великої Британії щодо 14-денного строку на оскарження рішення суду про зміну способу й порядку виконання рішення суду й обчислення його тільки після моменту вручення боржникові; досвід Німеччини щодо прямого законодавчого дозволу суду вирішувати питання про зміну способу виконання незалежно від індивідуальної визначеності чи заміненості речі.

Не можна визнати позитивним досвід, що обмежує економічну широту господарських відносин при виконанні судових рішень, підпорядковуючи їх суворій процесуальній формі чи вичерпно сковуючи певними способами виконання. У цьому випадку гнучкість судового вирішення відповідних питань відповідає економічним інтересам суспільства та повністю узгоджується з принципом верховенства права [3, ст.70].

Важливо відзначити, що при встановленні та зміні способу та порядку виконання рішення господарського суду, має бути враховано положення з Висновку № 13(2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі суддів у виконанні судових рішень (м. Страсбург, 19 листопада 2010 року) щодо того, що «виконання рішення повинно бути справедливим, швидким, ефективним і пропорційним» [10, с. 449].

Висновки. Спосіб виконання рішення суду – захід примусового виконання рішення суду, що може бути встановлений і змінений лише судом, виходячи з вимог, заявлених під час судового розгляду, та обставин справи, що спрямовується на повне та правильне виконання судового рішення для відновлення та захисту порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу стягувача, а порядок виконання рішення суду – процедура виконання встановленого судом способу захисту порушеного або оспорюваного права (законного інтересу), що передбачає строки, черговість, місце, послідовність та інші складові дій щодо виконання рішення суду, а також указує на права та обов'язки учасників виконавчого провадження й зумовлює наслідки їх здійснення.

Підставою для зміни способу та порядку виконання рішення можуть бути конкретні обставини, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим у визначений строк або встановленим господарським судом способом. Загальні підстави зміни способу виконання рішення господарського суду, як зазначає Петров В.С., мають відповідати таким умовам: спрямованість на встановлення нового механізму реалізації рішення суду, що здатний створити кращі правові умови для задоволення первісної вимоги; не потребують нового дослідження обставин справи, залучення нових осіб чи повернення до інших стадій розгляду справи по суті спору, крім установлення обставин неможливості чи утруднення виконання рішення суду та оцінки правомірності нового способу виконання; новий спосіб чи порядок виконання рішення суду відповідає способу захисту, визначеному судом у первісному рішенні, є найменш обтяжливим для боржника та відповідає критеріям адекватності, справедливості, пропорційності, виконаності та добросовісності сторін, розрахований на швидке й ефективне виконання рішення суду.

Використані джерела:

1. Берестова І. Е. Щодо процесуальної природи та порядку пред'явлення ухвали господарського суду про розстрочку виконання рішення суду / І. Е. Берестова // Приватне право і підприємництво. - 2014. - Вип. 13. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2014_13_10

2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII (зі змінами й доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/140419>

3. Петров В. С. Установлення та зміна способу й порядку виконання рішення господарського суду: дис. ... канд. юрид. наук; спец. 12.00.04 / В. С. Петров – Одеса, 2016. – 209 с.

4. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 9// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0009600-12>

5. Кравцова Таліна Умови та порядок виконання рішень господарських судів / Таліна Кравцова// Юридична газета. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eprav.ua/ukr/publications/view/yuridichna-gazeta-publku-stattyu-talni-kravtsovo-shchodo-umovi--poryadku-vikonannya-rsheni-gospodarskih-sudv>

6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (зі змінами й доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

7. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України 29.05.2013 № 11// Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13/print1396897283426206>.

8. Ухвала Господарського суду Одеської області у справі № 916/1805/14 від 05.10.2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51998836>

9. Ухвала Господарського суду Одеської області у справі № 927/790/14 від 12.10.2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52242989>.

10. Висновок № 13(2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі суддів у виконанні судових рішень (м. Страсбург, 19 листопада 2010 року) // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – Київ, 2015. – С. 438–450.

Стаття надійшла до редколегії 23.11.2016

Мелех Л.В., Визняк Е.В. Отдельные правовые аспекты изменения способа и порядка исполнения решений хозяйственных суда в Украине

Статья посвящена исследованию правовых аспектов изменения способа и порядка исполнения решений хозяйственного суда. Предложены разграничения способа и порядка исполнения решения хозяйственного суда как родовое и видовое понятие. Исследованы основания изменения способа и порядка

исполнения решения хозяйственного суда. Проанализированы основные направления использования зарубежного опыта установления и изменения способа и порядка исполнения решения хозяйственного суда.

Ключевые слова: *хозяйственный суд, хозяйственный процесс, изменение способа и порядка исполнения решений хозяйственного суда, исполнительное производство, выполнение решения.*

Melech L. V., Viznyak E. V. Some legal aspects of changes and order of making economic court in Ukraine

The article studies the legal aspects of changing the method and procedure of enforcement of commercial court. A rozmezhovuvannya method and manner of implementation of decision of Economic Court as a generic and species concepts. Investigated changing the way the grounds and procedure for the decision Economic Court. The basic uses of international experience establishing and changing the way and manner the decision Economic Court.

The final stage of the economic process is enforcement. Just as at this stage really is the protection and restoration of violated and disputed rights and legally protected interests of economic relations, without any prior stage lose their practical value. Therefore, the state must ensure the full enforcement of the judgment, and this requires the creation of certain conditions, organizational, managerial, procedural and informational nature. The most important prerequisite for the full and proper execution of court decisions, is a method and procedure implementation, defined in the decision of the court. In the absence of clarity in the way and manner of implementation of any, even the most fair decision can not be implemented in practice.

The study legal aspects of changing the method of enforcement and Commercial Court carried out such scholars as V.I. Yevintov, A.V. Isayenkova, E.V. Maltsev, R.V. Myronyuk, their work is devoted to research of international experience enforcement of judgments; V. Petrov, it was investigated the problem of determining the nature and characteristics of the procedure of establishing and changing the method of execution of economic court considering the need to improve economic and procedural law and efficiency of judicial protection of participants of economic relations; I.E. Berestova, investigated the nature of procedural changes or installation method and order execution; Talina Kravtsova special attention in his work pays study and characterization of conditions and procedures for enforcement of commercial courts.

Key words: *commercial court, commercial litigation, changes in the method and procedure of enforcement of commercial court, execution, execution.*

УДК 342.98 + 35.083

І. О. Чухлебов

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У
СФЕРІ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНІВ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

Статтю присвячено дослідженню наукових підходів до визначення інформаційно-правових відносин та кадрової політики органів публічної адміністрації. Сформульовано авторське визначення понять «кадрова політика органу публічної адміністрації» та «інформаційно-правові відносини у сфері кадрової політики органів публічної адміністрації». Визначено сучасні тенденції